

לְסֵפֶר מַחְקָר

סיפורי החיים של יחידות המחקר במכללות לחינוך

עורכת: רות זוזובסקי

Telling Research Stories

Life stories of research units in the colleges of education

Prof. Ruth Zuzovsky

עורכת: פרופ' רות זוזובסקי

הוצאת הספרים של מכון מופ"ת:

עורכת ראשית: ד"ר יהודית שטיימן

עורכת אקדמית: ד"ר אריאלה גדרון

עורכת טקסט ולשון: מיכל קירזנר-אפלבוים

עורכת לשון אחראית: מירב כהן-דר

עורכת גרפית ומעצבת העטיפה: מאיה זמר-סמבול

מסת"ב: 978-965-530-148-9

© כל הזכויות שמורות למכון מופ"ת, תשע"ח/2017

טל': 03-6901406 <http://www.mofet.macam.ac.il>

דפוס: תירוש הוצאה לאור

תוכן העניינים

- 7 ..... על אודות מחברי הסיפורים וכותבי המבואות
- 9 ..... פתח דבר/ רות זוזובסקי
- 15 ..... רשימת מקורות

פרק א: תרבות המחקר במכללות לחינוך/ ענת קינן ומירב אסף

- 17 ..... מבוא
- 24 ..... מקורות

הסיפורים

- 27 ..... סמינר הדמעות
- 30 ..... So What?
- 31 ..... החליפו לי את החוקים באמצע המשחק
- 35 ..... יוצאת לדרך חדשה
- 36 ..... איך לעזאזל אני עושה את זה?
- 38 ..... אירוסיה של בת השייח' ודף התלמוד
- 41 ..... בית לבן הממזר

פרק ב: פיתוח סגל במכללות לחינוך - תפקיד יחידות המחקר/

מדי וליצקר-פולק ודיצה משכית

- 43 ..... מבוא
- 49 ..... מקורות

הסיפורים

- 51 ..... כאבים
- 53 ..... דחיפה אנושית אחת
- 55 ..... בשביל כבוד צריך לעבוד
- 57 ..... הזורעים בדמעה, ברינה יקצורו?
- 58 ..... כל הדרכים
- 60 ..... ספארי באפריקה
- 62 ..... First We Take Manhattan
- 64 ..... אתגר הגישור: תרבות מכללה ותרבות אקדמית - הילכו שתיהן יחדיו?
- 66 ..... על האתגר "להדביק בחיידק המחקר"
- 68 ..... שלאף שטונדה או הצגה בכנס?

פרק ג: גורמים אתיים המעורבים בפעילות יחידות המחקר/

ג'ודי גולדנברג ואביגיל צברי

73 ..... מבוא

77 ..... מקורות

הסיפורים

78 ..... אשרי יושבי ביתך

80 ..... החוקר ועובדת הקבלן

82 ..... של מי השורה הזאת?

83 ..... למי תודה, למי ברכה?

85 ..... פרסום במחיר כבד

86 ..... ז'ניה האנונימית

88 ..... רחוק מהעין

89 ..... תעתועי מחקר - מחקרפולציה

פרק ד: כלכלה או קלקלה? היבטים כלכליים בהתנהלותן של יחידות המחקר/

סמדר דוניצה-שמידט

91 ..... מבוא

95 ..... מקורות

הסיפורים

96 ..... הלחם והחמאה

97 ..... בגד ליתום

99 ..... קלקלת יחידת המחקר

100 ..... שותפות במכרז

102 ..... הארץ המובטחת

104 ..... עבודה בעיניים

105 ..... לאלוהים פתרונים

106 ..... הדרך ארוכה היא ורבה-רבה

107 ..... שכירי חרב

פרק ה: יחסים בין-אישיים ומאבקי כוח בפעילות יחידות המחקר/

אירית לוי-פלדמן

109 ..... מבוא

111 ..... מקורות

הסיפורים

- 113 .....גוב האריות.....
- 115 .....תיבת התלונות.....
- 116 .....דגל אדום בתכנית הדגל.....
- 120 .....המועדון האקסקלוסיבי.....
- 122 .....הריקוד המאוזן.....

פרק ו: התחלות והמשכים / עינת גוברמן ורות זוזובסקי

- 125 .....מבוא.....
- 132 .....מקורות.....

הסיפורים

- 134 .....אז ככה זה התחיל.....
- 136 .....כיצד נולדה יחידת המחקר במכללה?.....
- 138 .....שני מחקרים ויחידה אחת.....
- 140 .....מהקרוואן לבניין המרכזי.....
- 142 .....איש נשך כלב.....
- 143 .....עם הפנים לחברה - נדבך נוסף בהתפתחות מחקר במכללה.....
- 145 .....בעזרת השם.....
- 147 .....אחרית דבר: אם כך, מה מגלים לנו הסיפורים? / רות זוזובסקי.....
- 153 .....תקציר (באנגלית).....

דברי תודה

ספר זה נכתב מתוך כוונה לתאר בלשון ידידותית והומוריסטית במקצת את המהפך הגדול שעברו המכללות לחינוך בשלושים-ארבעים השנים האחרונות, בעקבות תהליך האקדמיזציה. במסגרת כתיבת הספר העלינו על הכתב חוויות משותפות לכל אלה שחוו את המהפך האקדמי במכללות. הבחירה בסוגה הסיפורית משקפת ניסיון ללחלח במקצת את היובש האקדמי של הכתיבה המחקרית ולהגמיש את כלליה הנוקשים.

כשעלה בדעתי הרעיון, חששתי מאוד פן לא יתקבל בברכה, בשל היותו זר לסגנון השולט במדף הספרים המצוינים של הוצאת הספרים של מכון מופ"ת. להפתעתי ולשמחתי, הרעיון התקבל בהסכמה ובהתלהבות על ידי ד"ר יהודית שטיימן, ראשת הוצאת הספרים והעורכת הראשית, וד"ר אריאלה גדרון, עורכת אקדמית של בית ההוצאה. שתיהן אהבו מאוד את הרעיון, שהלם את נטייתן למחקר איכותני, ותמכו בו לאורך כל הדרך. חיזוק נוסף קיבלנו כולנו כאשר הספר התגלגל לידיה האמונות של העורכת הלשונית מיכל קירזנר-אפלבוים, שהביעה לא פעם את הנאתה מקריאתו והעניקה לנו עריכה מושלמת ומדויקת, בלי לפגוע באיכות הסיפורית של הקובץ. ניתן אפוא לסכם שכתובת הספר לוותה בחיבה ובחיון, ועל כך תודות לכל השלוש.

גם אנחנו, הכותבות, שרובנו פעלנו כחוקרות וכראשות יחידת מחקר, הרבינו לחייך ולהנהן למקרא הדברים. אולם המהלך בכללותו היה קשה. טיטות על גבי טיטות הופקו. הכתיבה הסיפורית התגלתה כקשה ביותר, שונה מאורחות הכתיבה הרגילות שהתמחינו בהן ושלרובנו היה קשה להתנתק מהן. כפי שתיוכחו, בין הסיפורים נותרו ה"מבואות", קטעי כתיבה נאמנים לסוגת הכתיבה האקדמית המוכרת, שהפיגו מעט את תחושת הזרות. לאט-לאט ותוך כדי תמיכה ופרגון הדדיים נוצרו הסיפורים, ותחושת הזרות התחלפה בתחושת סיפוק. תודות מקרב לב לכל הכותבות השותפות ליצירה זו.

לתהליך בישולו של הספר שותפות גם הקוראות פרופ' לילך לב-ארי וד"ר יהודית ברק, שהעירו והוסיפו לאיכות הכתוב, וחני שושתרי, רכזת הוצאת הספרים של מכון מופ"ת, שליוותה את השלבים השונים של הפקת הספר עד להשקתו. תודה גם לה. ולבסוף, תודה מעומק הלב למכון מופ"ת - הבית של מורי-המורים בישראל - שעל מפעלותיו נמנית גם הוצאת הספרים האיכותית שבמסגרתה יצא לאור ספר זה.

על אודות כותבי המבואות ומחברי הסיפורים

ד"ר מירב אסף היא מרצה ומדריכה פדגוגית ומשמשת כראשת המרכז ליוזמות חינוכיות מתוקשבות (מיח"ם) במכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי בבאר-שבע. תחומי מחקרה הם הכשרת מורים, תקשוב בלמידה ובהוראה, הטמעת תקשוב והמפגש בין אוריינות ותקשוב.

ד"ר עינת גוברמן, ראשת רשות המחקר במכון מופ"ת. מרצה בכירה במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין ומלמדת באוניברסיטה העברית. כיהנה בעבר כראש החוג לפסיכולוגיה וכיו"ר יחידת המחקר במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין וכן כיו"ר ועדת המחקר הבין-מכללתית במכון מופ"ת. מלמדת וחוקרת נושאים בהתפתחות קוגניטיבית בגיל הרך.

ד"ר ג'ודי גולדנברג היא פסיכולוגית מומחית, מדריכה ומרצה בכירה במכללה האקדמית תלפיות. היא יזמה וניהלה את יחידת המחקר המכללתית, עמדה בראש החוג לפסיכולוגיה ובראש המסלול לחינוך מיוחד, ובמשך שנים רבות הייתה יו"ר הוועדה הבין-מכללתית למחקר במכון מופ"ת. לאחרונה היא עומדת בראש צוות הפיתוח של מבחני מסיל"ה ללימודי הוראה. בנוסף לפעילות זו ד"ר גולדנברג גם חוקרת בכירה במרכז מדעי ההתנהגות בצה"ל.

פרופ' יצחק גילת הוא פסיכולוג ומרצה לפסיכולוגיה ולמתודולוגיה במכללת לוינסקי לחינוך. הוא עובד ברשות המחקר של המכללה החל משנת 2007, ומשנת 2013 הוא עומד בראשה. תחומי המחקר שלו הם מצבי לחץ וסיוע נפשי, קשרים בין מורים לתלמידים והערכה של תכניות חינוכיות.

פרופ' סמדר דוניצה-שמידט מכהנת כיום כדיקנית הפקולטה למדעי הרוח והחברה במכללת סמינר הקבוצים. בעבר עמדה בראש יחידת המחקר במכללה וכן בראש המחלקה להוראת אנגלית. מחקריה עוסקים בחינוך לשוני והוראת שפות וכן בהכשרת מורים ובמדיניות כוחות ההוראה.

ד"ר מדי ולציקר-פולק כיהנה כראשת הרשות למחקר ולהערכה במכללת אורנים (2000-2008), כרקטורית המכללה (2008-2016), כראשת היחידה להערכת איכות אקדמית (2016-2017) וכן כמרכזת פורום "מכללה מקדמת בריאות" במכון מופ"ת (2015-2017). תחומי המחקר וההוראה שלה הם הוראת מדעים, קידום בריאות, הערכה חלופית והערכה בית ספרית.

פרופ' רות זוזובסקי עובדת במכללת סמינר הקיבוצים ובאוניברסיטת תל-אביב. במכללה היא פועלת במסגרת רשות המחקר ובאוניברסיטה - במרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי בבית הספר לחינוך. תחומי מחקרה עוסקים במדיניות הכשרת מורים ובחשיבה מערכתית. בעבר כיהנה שנים רבות כמתאמת ארצית של מחקרי ההישגים הבין-לאומיים במתמטיקה ובמדעים ובאוריינות קריאה מטעמו של ארגון ה-IEA.

ד"ר אירית לוי-פלדמן, דיקנית הפקולטה לחינוך במכללת סמינר הקיבוצים. לפני כן כיהנה כראשת הרשות למחקר ולהערכה במכללה. תחומי התמחותה כוללים מחקר, מדידה והערכה בחינוך תוך התמקדות ספציפית בהערכת מורים, בהערכת תכניות ובהערכת סטודנטים.

פרופ' דיצה משכית, מרצה בכירה באקדמית גורדון לחינוך, חברת רשות המחקר ועורכת כתב העת **רב גוונים: מחקר ושיח**. מחקריה עוסקים במגוון נושאים: התפתחות מקצועית של מורים; שלב הכניסה להוראה; החדרת שינויים פדגוגיים במערכות חינוך; דגמי ההכשרה המעשית להוראה; ובעיקר במודלים של שותפויות ושל עמיתות מכללה-שדה.

פרופ' חנה עזר שימשה כרקטורית מכללת לוינסקי לחינוך וכסגנית נשיאה עד סוף תשע"ז. לפני כן שימשה ראשת רשות המחקר במשך שבע שנים, ולאחר מכן דיקנית הפקולטה לחינוך, שאותה הקימה בשנת תשע"ד. מחקריה של פרופ' עזר מתמקדים ברב-תרבותיות בחברה ובחינוך, בשינויים בהכשרת מורים וכן בכתיבה, זהות ואוריינות ותפיסותיהן בקרב לומדים, אנשי חינוך ואנשי אקדמיה.

ד"ר אביגיל צברי מכהנת כראשת רשות המחקר במכללת תלפיות ומרצה בחוג למתמטיקה, שבראשו עמדה בשנים 2000-2008. בשנים 2009-2013 ריכזה במכון מופ"ת את הפורום של ראשי החוגים למתמטיקה במכללות להוראה. מחקריה הנוכחיים עוסקים בפיתוח החשיבה המתמטית ובנושאים השייכים להכשרת מורים.

פרופ' ענת קינן (אמריטוס) הקימה וניהלה את יחידת המחקר של מכללת קיי בשנים 1994-2006. הקימה וניהלה את לימודי החינוך במכללת קיי בשנים 2006-2012, וכמו כן הקימה וערכה את כתב העת **קולות** בשנים 2010-2012. כיום היא חוקרת במסגרת מכון מופ"ת.

ד"ר רחל שגיא היא חוקרת בכירה ברשות המחקר, ההערכה והפיתוח במכללת לוינסקי לחינוך ומנחה בהתמחות מחקר והערכה בבית הספר להתפתחות מקצועית במכון מופ"ת. מחקריה עוסקים בחינוך לחיים משותפים ושלו, ברווחה נפשית של מתבגרים ומורים ובהתפתחות מקצועית של מורי מורים ומתכשרים להוראה.

פתח דבר

רות זוזובסקי

הרעיון לספר על יחידות המחקר במכללות להוראה עלה במוחי בעקבות בקשות חוזרות ונשנות לספר על פעילותי כחוקרת ביחידת מחקר מכללתית שעבדתי בה שנים רבות. במקרים כאלה מצאתי את עצמי מספרת סיפור שייצג בעיניי אירוע שיא של פעילותי ביחידה, במקום לדווח על המחקר שעשיתי במסגרת זו. בדרך כלל כאשר סיפרתי את הסיפור לעמיתים, שאף הם פעלו כחוקרים ביחידת מחקר, התגובה הייתה חיוכים ושיתוף של סיפורים דומים, שחשפו הווי משותף לאנשים שהיו מעורבים בפעילות של יחידות מחקר במכללות. הסיפורים הללו היו משב רענן של מידע שאפשר לחלוק אותו עם עמיתים-שותפים, אך גם עם קהל רחב יותר של אנשי חינוך, מורי מורים וחוקרים המתעניינים בהכשרת מורים ובנעשה במכללות לחינוך.

הספר שהצעת נועד לתת ביטוי לעשייה ולידע שנצבר ביחידות המחקר במכללות לחינוך. יחידות המחקר הן לעתים חלון הראווה של העשייה המחקרית במכללות לחינוך, וסיפור חייהן מתאר על רצף כרונולוגי את השינויים שחלו במבנה שלהן ובפעילותן בזיקה לשינויים שחלו במוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל, ביניהן המכללות לחינוך. המטרה הייתה לגולל את סיפוריהם של אנשים שפעלו ביחידות המחקר, הן אלה שעמדו בראש היחידות והן חוקרים מהשורה. זאת מתוך הנחה שבאמצעות סיפורים אלה יתאפשר לעקוב אחר גלגליהן של יחידות המחקר, מיחידות סמך קטנות שמטרתן הייתה לשרת צרכים פנימיים של מקבלי החלטות במוסד, ועד להפיכתן לרשויות מחקר שהרחיבו את טווח מושאי חקירתן ובעיקר קיבלו על עצמן לקדם את תרבות החקירה במוסד ולעודד את מורי-המורים לחקור בתחומי הכשרת המורים, בנושאים שהם מלמדים ובתחום הדעת שבאו ממנו.

מיד עם קבלת האישור להפקת הספר התחלתי לחפש ולגבש צוות כתיבה. פניתי לאנשים שעומדים בראש יחידות המחקר בכמה מכללות מרכזיות, או שהיו מעורבים בעשייה ביחידות אלו. חלק מפניותיי נענו בחיוב. המכללות שנענו היו אורנים - המכללה האקדמית לחינוך; מכללת סמינר הקיבוצים; האקדמית גורדון - המכללה לחינוך; המכללה האקדמית לחינוך - תלפיות; מכללה אקדמית לחינוך

ע"ש קיי; מכללת לוינסקי לחינוך ולשמחתי גם רשות המחקר במכון מופ"ת. מכל מוסד נענו שניים או שלושה חברים. בסך הכול השתתפו בספר זה שלושה-עשר חוקרות וחוקרים משבעה מוסדות.

לקראת תחילת שנת הלימודים תשע"ד יצאנו לדרך. במהלך השנתיים שהוקצו לפעילות קבוצת הכתיבה, נפגשנו כעשר פעמים. עבורי כעורכת הספר והאחראית להפעלת הקבוצה, הייתה זו התנסות חדשה שכללה גם טיפול בהיבטים ארגוניים, גם הובלה רעיונית וגם פעולה ליצירת מערכת יחסים בין-אישיים. עכשיו כשאני חושבת על כך, הרי אלה אותם ההיבטים שנמצאו כמאפיינים גם את פעילות יחידות המחקר שתוארה בסיפורים.

הבחירה בסוגה הסיפורית שיקפה אמונה שסיפור, יותר מכתבה אקדמית, חושף את המשמעות שכותבים נותנים למציאות. הבחירה באירוע המסופר, הדרך שהמספרים בוחרים לארגן את תיאורו, הפרשנויות שלהם לתופעות, הדיאלוג של המספר עם הסביבה החיצונית ועם עצמו ונקודת המבט האישית שלו, שהיא לעתים מבוקרת פחות וחושפת ציפיות, עמדות ואידיאלוגיות שהמספר מחזיק בהן בלי שיהיו מפורשות - כל אלה מלמדים אותנו רבות הן על התופעה המתוארת והן על המספר (Denzin & Lincoln, 2005). לפעמים הסיפור משכנע יותר מכתבה דיווחית עמוסה בנתוני מחקר. הסיפור מתחבר למכנה משותף רחב יותר של קהל קוראים. בנוסף לכך, לעתים קווי הדמיון בין סיפורים שמקורם במכללות שונות מהווים חלופה להכללה שדורשת כתיבה אקדמית.

הסיפורים שנכתבו מתפרסים על פרק הזמן שחלף מראשית שנות התשעים של המאה ה-20, אז הוקמו יחידות המחקר הראשונות במכללות לחינוך, ועד לתקופה הנוכחית, העשור השני של המאה ה-21. בפרק זמן זה התרחש במכללות לחינוך תהליך מואץ של אקדמיזציה, שבמסגרתו נדרשו המוסדות לפתח יכולת מחקרית ואתוס מחקרי. כחלק מתהליך זה נוצרו במכללות גופי מחקר שכוננו בהתחלה "קבוצות מחקר" או "יחידות מחקר", והפכו בהדרגה לרשויות מחקר אוטונומיות ובעלות סמכות. בסיפורים נעשה שימוש בשמות השונים של גופי מחקר אלה בהתאם לזמן התרחשותם. כאן בחרתי להשתמש בכינוי "יחידות המחקר", שכן רבים מהסיפורים משקפים את פרק הזמן שבו כינוי זה היה המקובל ביותר.

על פעילות יחידות המחקר במכללות לחינוך לא נערכו מחקרים אקדמיים רבים. בין הבודדים בולטים המחקרים של כפיר, ליבמן ושמאי (1998, 1999), שסקרו גורמים המשפיעים על פעילות המחקר במכללות ובחנו את תרומתה

להכשרת מורים. במאמר מאוחר יותר של שמאי, כפיר, ליבמן וקינן (2000) זוהו ארבעה דפוסים של תרבות מחקר במכללות: היעדר תרבות מחקר, תרבות מחקר סמלית, תרבות מחקר אופציונלית ותרבות מחקר מובילה. מחקרים אחרים שפורסמו עסקו בפעילותן של יחידות מחקר במכללות מסוימות (כמו למשל סלע, 2006) או בנייתן נושאי המחקר הנעשה במכללות לחינוך (פייגין וצרפתי, 2006) ובהשוואתו למחקר הנעשה באוניברסיטאות (יוגב ויוגב, 2005).

הסיפורים המופיעים בספר זה מספקים הצצה נוספת על התרבות האקדמית המחקרית שהתפתחה עקב פעילותן של יחידות המחקר במכללות, הפעם דרך עדשה סיפורית. כפי שטוענת פאט סייקס (Sikes, 2006, p. 566):

תרבויות נוצרות דרך הסיפורים שאנו מספרים כדי להסביר, להצדיק ולפרש את עצמנו כקבוצות וכיחידים. דרך הסיפור וההצגה של אותם סיפורים... אנחנו יכולים להתחיל להבין כיצד פרטים נושאים ונותנים על התנאים המבניים שחיהם נחווים ומתנהלים בהם ולגבש מודעות מסוימת, אם לא הבנה של המורכבות האפשרית של תפקידנו כאנשי אקדמיה בזמנים שונים ובהקשרים ונסיבות מסוימים.

הקושי העיקרי שחוויתי בתפקידי כעורכת היה שמירה על אופיו הסיפורי של הקובץ, בהתאם לרעיון המרכזי שעמד בבסיס ההצעה. הקבוצה שנבנתה הייתה אמונה על כתיבה אקדמית מחקרית, והדרישה לכתוב סיפורים הייתה חדשה עבור החברים בה. גרסאות ראשונות שנכתבו היו על פי רוב בנוסח דיווחי יבש, והיה צורך לאתגר ולעודד אנשים להפיק מעצמם טקסט סיפורי ולא מאמר אקדמי. עבור חלק מחברי הקבוצה, שמטבעם נטו לספר ולכתוב בנימה אישית, הייתה זו הזדמנות פז. אחרים, "זורמים" פחות, אתגרו את עצמם. מכל מקום, כולם רצו סיוע והכוונה לכתיבה סיפורית. לאור בקשותיהם התקיימה סדנה במכון מופ"ת בהנחייתה של ד"ר מירי רוזובסקי. לקראת סדנה זו הכינו המשתתפים סיפורים שנותחו במהלך המפגש, לפי שלוש שאלות שהציגה המנחה ככאלו שאמורות להדריך כתיבה סיפורית: "מי הגיבור של הסיפור?" "מה קורה לו?" ו"במה עוסק הסיפור?". תרומת הסדנה הייתה רבה, ומאגר הסיפורים המופקים עלה וצמח.

כותבי הסיפורים, שחלקם הגדול כיהנו כראשי יחידות מחקר וכחוקרים בפועל ביחידות המחקר, לא הודרכו לכתוב את סיפוריהם בזיקה לנושא מסוים ואף לא בזיקה לתקופה מסוימת. הם התבקשו להיזכר באירועים שונים מהווים החיים ביחידות המחקר ולהעלותם על הכתב כסיפורים.

התכנסות הסיפורים לשש התמות שהיוו לאחר מכן בסיס לפרקי הספר, הייתה סימן ראשון לכך שהסיפורים אכן נגעו בסוגיות מהותיות לפעולתן של יחידות

המחקר. הסיפורים הציפו גורמים שונים שהשפיעו על התנהלותן והתפתחותן של היחידות ושאפשר היה לבודד אותם: גורמים ערכיים-אתיים, יחסי אנוש ויחסי כוחות וגורמים כלכליים. בנוסף לכך, הסיפורים הצביעו על שני תפקידים עיקריים שממלאות יחידות המחקר, תפקידים שלמעשה קשורים זה בזה: גיבוש תרבות מחקר שמתאימה לרוח המכללות האקדמיות לחינוך ופיתוח סגל חוקר ברוח תרבות זו.

שני עניינים נוספים חייבו מענה. האחד היה גיבוש המבנה של הספר. נשאלה השאלה אם הספר יאורגן בזיקה למכללות שהסיפורים נאספו מהן, או סביב נושאים משותפים שהופיעו בסיפורים שנאספו ממכללות שונות. הדמיון בנושאי הסיפורים שכתבו כותבים מהמכללות השונות הביא להסכמה גורפת, שהספר יאורגן על פי נושאים ולא לפי חלוקה לסיפורי יחידות המחקר של המכללות השונות שהסיפורים נכתבו בהן. החלטה זו הייתה רבת משמעות. מאותו רגע נקבע למעשה שהסיפורים לא ישקפו את הנעשה במכללה זו או אחרת, אלא יתמקדו בנושאים המשותפים לפעילות היחידות בכל המכללות. החלטה זו גם פתרה בעיות אתיות של חיסיון. בשלב הבא נדרשנו לתהליך של זיהוי וגיבוש הנושאים. קריאה חוזרת של הסיפורים שנכתבו הובילה להצעות שונות, שכולן התכנסו בסופו של דבר לכמה תמות עיקריות שהיוו בסיס לפרקי הספר. כאמור, תמות אלו צמחו מתוך הסיפורים באופן דומה לעריכת מחקר איכותני בגישת "תאוריה מעוגנת בשדה" (Glaser & Strauss, 1967).

ההחלטה על המבנה החדש גררה מהלך נוסף, שנבע מתחושת שיש להיענות לצורך של הכותבים מהמכללות השונות לבעלות על תוצרי הכתיבה. כך, בניגוד לכוונתי הראשונה לכתוב את המסגרת הרעיונית שעוסקת ביחידות המחקר כחלק מתפקידי כעורכת הספר, נולדה החלטה משותפת שכונתה "דרך חדשה". לפיה, כל מכללה תבחר תמה שהיא רוצה לעסוק בה, תייצג אותה באמצעות קובץ סיפורים מתאימים שנכתבו על ידי חברי הצוות ותכתוב את ההקדמה לקובץ הסיפורים שנבחרו.

גרסאות ראשונות של הספר במבנהו החדש החלו להיכתב, ובמפגשים האחרונים נערכו "שימוע" ו"ביקורת" על כל אחד מהפרקים שיוחד לתמה נפרדת. הספר שהתגבש כלל שישה פרקים שעסקו בנושאים הבאים:

- תרבות המחקר במכללות לחינוך
- התפקיד של יחידות המחקר בטיפוח סגל חוקר ובטיפוח האתוס המחקרי במכללות לחינוך
- גורמים אתיים המשפיעים על פעילות יחידות המחקר

- גורמים כלכליים המשפיעים על פעילות יחידות המחקר
  - יחסי אנוש ויחסי כוחות המשפיעים על פעילות יחידות המחקר
  - התחלות והמשכים - קווים משותפים בהתפתחות יחידות המחקר
- לכל אחד מהפרקים נכתב מבוא ונבחרו סיפורים תואמים. הפרק הראשון, **תרבות המחקר במכללות לחינוך**, שמבואו נכתב בידי פרופ' ענת קינן וד"ר מירב אסף, עוסק בתרבות המחקר במכללות לחינוך, ומעמיד את מה שמוגדר כתרבות מחקר מכללתית מול תרבות המחקר המאפיינת את האוניברסיטאות. גישה זו מביאה בהכרח לדיכוטומיה, כשמצד אחד ניצבת תרבות שעיקר פעולתה היא עשייה מחקרית קפדנית, המוליכה ליצירת ידע חדש, ומצד שני תרבות מכילה יותר וקפדנית פחות, שעיקר פעולתה היא הוראה ושהידע הנוצר בה הוא פרי המשגת הניסיון יותר מאשר פרי המחקר. כותבות המבוא ועורכות הפרק זיהו בסיפורים שנכתבו עדות לתרבות חדשה, כזו שמפשרת בין שתי התרבויות, תרבות שההוראה והמחקר שזורים בה זה בזה ומזינים זה את זה. הסיפורים המופיעים בפרק זה מתארים את היווצרותה של תרבות המחקר הייחודית ואת הקשיים שחווים מורי-המורים המפלסים את דרכם בשבילי המחקר הפרשני, ה"רך" לכאורה אך המאפשר תובנות עשירות ומגוונות.
- הפרק השני, **פיתוח סגל במכללות לחינוך - תפקיד יחידות המחקר**, שאת המבוא שלו כתבו ד"ר מדי וליצקר-פולק ופרופ' דיצה משכית, מוקדש לתפקיד נוסף, מרכזי בפעילות יחידות המחקר, שאינו נופל בחשיבותו מהפעילות המחקרית עצמה, והוא טיפוח סגל חוקר ואתוס מחקרי במכללות. כאמור, תהליך האקדמיזציה שעברו המכללות להוראה נשא בחובו דרישה לעסוק במחקר. המרצים נדרשו לקיים לצד הפעולות ההוראתיות שלהם גם פעילות מחקרית, כיאה לסגל המועסק במוסד להשכלה גבוהה. הדרישה לעסוק במחקר לא תאמה את הפרופיל המקצועי של רבים מהמרצים במכללות להוראה, ולעתים קרובות גם את האופן שבו הם תפסו את זהותם המקצועית העיקרית, כמורים ולא כחוקרים. שלא במתכוון הפכו יחידות המחקר למנוע העיקרי שהיה אמור לקדם את הפעילות המחקרית של חברי הסגל, ומשימה זו הפכה לחלק בלתי נפרד מפעילותן. הפרק מציג את מגוון הדרכים שנוקטות יחידות המחקר לשם מילוי משימה זו, משימה שהפכה למרכזית בעשייתן ושהנה התורמת העיקרית לבניית תרבות המחקר במכללות לחינוך.
- הפרק השלישי, **גורמים אתיים המעורבים בפעילות יחידות המחקר**, שמבואו נכתב בידי ד"ר ג'ודי גולדנברג וד"ר אביגיל צברי, עוסק בגורמים האתיים

המעורבים בפעילות יחידות המחקר, דהיינו במערכת ערכים שמכתיבה את כללי ההתנהגות המקצועיים של החוקרים. כללים אלה משקפים אידיאלים מעשיים שמתווים התנהגות מקצועית רצויה ומכתיבים את מה שמכונה בשם "אתיקה מקצועית". בפרק מוצגים מצבים שונים של דילמה שמייצגים ערכים מנוגדים ומחייבים הישענות על קודים אתיים כדי לקבל החלטות הנוגעות לאופני התנהלות, לסדרי עדיפויות, להקצאת משאבים, לבעלות על זכויות יוצרים, ליושרה מקצועית ולחיסיון. התכיפות שבה נדרשים חוקרים ביחידות המחקר להישען על הקוד האתי המקצועי היא חלק מתהליך ההתמקצעות של יחידות אלו.

הפרק הרביעי, כלכלה או קלקלה? היבטים כלכליים בהתנהלותן של יחידות המחקר, שכתבה לו מבוא פרופ' סמדר דוניצה-שמידט, עוסק בהיבטים הכלכליים המשפיעים על פעילות יחידות המחקר. להיבט זה חשיבות רבה. עד לאחרונה תוקצבו כל המכללות לחינוך על ידי משרד החינוך. הקצאת הכספים העיקרית יועדה לשירותי ההוראה ולא למחקר. גם תהליך האקדמיזציה לא שינה את התמונה, שכן המודל התקציבי של המכללות לא כלל כל מרכיב מחקרי. נוצר מבנה מיוחד, שלפיו תקציבי המחקר במכללות מופרשים על ידי המוסד עצמו ולא באים מבחוץ. מבנה זה אינו מאפשר ליחידות המחקר עצמאות כלכלית והופך אותן לתלויות בהנהלת המוסד. היות שהמוסד הוא בעל המאה, הוא גם בעל הדעה. לעתים הוא מעדיף סוג מחקרים שאמורים לספק מידע הערכתי על השירותים השונים שהוא מעניק. מחקרים אלה, המכונים לעתים קרובות סקרי "קפטריה", אינם עוסקים בסוגיות חינוכיות מרכזיות, דבר שמצמצם את נושאי המחקר. בניסיון לפרוץ את הגבולות הצרים של הפעילות המחקרית, החלו החוקרים ברבות מיחידות המחקר לנסות להשיג תקציבי חוץ. גם כאן הדרך לא הייתה פשוטה, בעיקר עקב התחרות העזה על מקורות מימון עם גופים אוניברסיטאיים ומכוני מחקר מוכרים. הסיפורים שקובצו בפרק זה מדגימים את הצבת הכלכלית שיחידות המחקר לכודות בה, את השיממון המחקרי בביצוע מחקרי הערכה פנימיים ואת התסכול בהתמודדות על מענקי מחקר במגרש החיצוני.

הפרק החמישי, יחסים בין-אישיים ומאבקי כוח בפעילות יחידות המחקר, שאת מבואו כתבה ד"ר אירית לוי-פלדמן, מוקדש להשפעתם של יחסי אנוש ומאבקי כוח על פעילות יחידות המחקר. מרבית החוקרים ביחידות המחקר הם חברי סגל, שחלק נכבד ומוכר ממשרתם הוא ביצוע מחקרים "מטעם". מבנה משרה כזה, שמעניק לחוקרים ביחידות המחקר אפשרות לחקור וגם להשפיע, מעורר מטבע

הדברים גם חשש וגם קנאה. במקרים רבים החוקרים ביחידת המחקר עוסקים בחקירת עשייתם של אחרים במכללה, דבר שנתפס כפלישה לטריטוריה שאינה שלהם. על רקע זה מופיעה לעתים קרובות התנגדות לשיתופי פעולה, שמכבידה מאוד על עבודת החוקרים ומחייבת, כפי שכותבת עורכת הפרק, "ריקוד מאוזן", בניסיון לשמור על התנהלות מקצועית מתוך אמון ויחסים טובים.

הפרק האחרון, **התחלות והמשכים**, שמבואו נכתב על ידי ד"ר עינת גוברמן ופרופ' רות זוזובסקי, הוא למעשה ניסיון למצוא את הקווים המשותפים בהתפתחותן של יחידות המחקר, החל מהשלב המוקדם, שלב היוזמה, שהתרחש ברוב המכללות בשנות השמונים של המאה ה-20 כתגובה לתהליך האקדמיזציה ועורר את הצורך בהקמתן. בהמשך התרחש שלב ההפעלה, שבו פיתחו יחידות המחקר את כיווני העשייה שלהן, ברובה עשייה מחקרית פנים-מכללתית ופעילות הדרכה וייעוץ מחקרי לסגל, כמענה לדרישה לעיסוק מחקרי כתנאי לקידום. ימי עיון וכנסים שנערכו בשלב זה היו מקומיים ומצומצמים בהיקפם. שלב המיסוד, משנות האלפיים ואילך, היה כרוך בראש ובראשונה בהכרה המוסדית שניתנה ליחידות מחקר ובהפיכתן לרשויות מחקר. כניסת ראשי יחידות מחקר לצוות הנהלת המכללות ביטאה הכרה זו. פעילות הרשויות התרחבה. הדבר התבטא בהרחבת נושאי המחקר, ביציאה ממחקרים פנימיים למחקרי חוץ, בשיתופי פעולה בין רשויות המחקר במכללות השונות ובהפיכת טיפוח הסגל למטרה מרכזית בפעילות היחידות. הסיפורים בפרק זה מתארים אירועים שונים בזיקה לשלבים שתוארו.

פרקי הספר פורסים לפיכך יריעה רחבה של נושאים הקשורים לפעולתן של יחידות המחקר, והסיפורים המלווים פרקים אלה שופכים אור על הווי החיים של החוקרים ביחידות אלו. כך נחשף נדבך מרכזי בפעילות העכשווית במכללות לחינוך, נדבך שחשוב לדון בו לנוכח השפעתה ההולכת וגדלה של העשייה המחקרית על דמות המכללות, על סגל המרצים, על הסטודנטים ועל תחום החינוך בכללותו.

מקורות

יוגב, ס' ויוגב, א' (2005). מורי מורים כחוקרים: המחקר במכללות לחינוך לעומת המחקר באוניברסיטאות. **דפים**, 40, 90-107.

כפיר, ד', ליבמן, צ' ושמאי, ש' (1998). דוח המסכם את פעולת צוות החשיבה לקידום פעולות המחקר וההערכה במכללות האקדמיות להכשרת מורים בתשנ"ח. תל אביב: מכון מופ"ת.

- כפיר, ד', ליבמן, צ' ושמאי, ש' (1999). תפקידיה ותרומתה של הפעילות המחקרית במכללות להכשרת מורים. דפים, 28, 8-16.
- סלע, א' (2006). פעילות היחידה לעידוד תרבות מחקר ולהערכה באורנים - דוח מחקר. טבעון: הרשות למחקר ולהערכה, מכללת אורנים.
- פייגין, נ' וצרפתי, ע' (2006). מה חוקרים מורי מורים במכללות להכשרת מורים בישראל? שבילי מחקר, 13, 82-85.
- שמאי, ש', כפיר, ד', ליבמן, צ' וקנין, ע' (2000). גורמים המשפיעים על הפעילות המחקרית ותרבות המחקר במכללות להכשרת מורים. דפים, 30, 150-167.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2005). *The Sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aladine.
- Sikes, P. (2006). Working in a "new" university: In the shadow of the Research Assessment Exercise? *Studies in Higher Education*, 31(5), 555-568.